

»Pomeni prostora« se odlikuje po prodornosti konkretnih analiz, po pronicljivem »branju« diskurzov evropskih mest od antike do dandanes. V drugem delu (od skupno štirih) knjige, ki ima naslov »Retorika zidave«, avtor obravnava dve pomembni »etapi« tega zgodovinskega razvoja: antično (grško in rimsko) mesto ter mesto v času francoske absolutistične monarhije (predvsem Pariz).

Namen Rotarjeve semiotične analize urbanističnega diskurza ni zgolj izdelava nekakšne strukturalne matrice po vzorcu francoskega teoretika G. Bardeta, ki urbanistični diskurz pojmuje kot »igro polnin in praznin«, katera ustvarja prostore na osnovi binarne matrice. »Bardetovo sintetiziranje pravzaprav pomeni ideološko reduciranje ali, natančneje, postuliranje določene ideološke redukcije – binarnega koda – za način, kako se izvršuje tehnika urejanja prostora oziroma »okolja« (str. 168). Urbanizem ni samo tehnika prostorskega planiranja, temveč je ideološki diskurz, ki bi ga po Althusserjevi klasifikaciji – B. Rotar se v precejšnji meri opira na Althusserjevo pojmovanje ideologije – uvrstili med »praktične« ideologije. Za Althusserja ideologija ni preprosto zabloda, temveč struktura, ki je zelo pomembna za zgodovinsko življenje družb – je imaginarno obvladovanje »realnega« (str. 179). Zato ne zadržuje, da pri analizi urbanističnega diskurza ostanemo na ravni strukturalne matrice, ampak »je potrebna materialistična analiza, ki edina lahko opredeli spoznavni horizont ideologije in hkrati razčleni produkcijo tega horizonta« (str. 169). »Arhitektura je izjavljanje, je diskurz, ki vsebuje svoj subjekt« (str. 18), zato lahko za analizo njenih historičnih oblik uporabimo metodo zgodovinskega materializma, ki sta jo Marx in Engels razvila v »Nemški ideologiji« za področje »teoretičnih ideologij«, če parafraziramo zgornjo Althusserjevo klasifikacijo.

Ko piše o urbanizmu, nas B. Rotar že na začetku svoje študije postavi pred paradoks s tezo, da je urbanizem produkt moderne dobe. »Skratka, trdimo, da so bili časi, ko urbanizma ni bilo, in da je bil čas, ko je urbanizem nastal, in da bo prej ali slej prišel čas, ko ga ne bo več.« (str. 25) Dejanski nastanek urbanizma Rotar datira ob koncu XIX. in na začetku XX. stoletja. Nemudoma se seveda vprašamo, ali v antiki, srednjem veku, renesansi, baroku in v vseh drugih zgodovinskih obdobjih, iz katerih so se nam ohranili imenitni arhitekturni spomeniki in ko so cvetela čudovita stara mesta, niso poznali urbanizma? Ali niso bili mojstri urbanizacije že stari Egipčani, Babilonci, Inki? – V takšnem smislu, kot ga poznamo danes, takrat urbanizma še ni bilo, pravi avtor »Pomenov prostora«, kajti »urbanizem – strogo vzeto – pomeni redukcijo pluralnosti logik mesta na eno logiko, na logiko kapitalne racionalnosti, na logiko ideološkega imperializma, kar je možno le ob potlačitvi pluralnosti branj

»Pomeni prostora« se odlikuje po prodornosti konkretnih analiz, po pronicljivem »branju« diskurzov evropskih mest od antike do dandanes. V drugem delu (od skupno štirih) knjige, ki ima naslov »Retorika zidave«, avtor obravnava dve pomembni »etapi« tega zgodovinskega razvoja: antično (grško in rimsko) mesto ter mesto v času francoske absolutistične monarhije (predvsem Pariz).

V antiki se artikulirata dve osnovni organizaciji mesta, ki ju Rotar imenuje »mesto klavzura« in »mesto cenzura«. »Mesto je na območju, ki dandanes velja za zgodovinsko izhodišče evropske kulture... od nekdanj veljalo za zaporo.« (str. 71) Ta zapora ali »klavzura« je imela močno religiozno, skoraj magično konotacijo – spomnimo se rituala pri ustanavljanju »večnega mesta« Rima: ritual je obsegal vedeževanje iz ptičjega leta, oranje brazde, kjer naj bi pozneje stalo obzidje, določitev smeri, mestnih vrat itd. Podobne obredne aktivnosti so opravljali tudi pri ustanavljanju grških mest (*polis*), kajti takšni rituali so na simbolni ravni vzpostavili zaporo. Mesta že v antični dobi niso bila zgolj empirične entitete, temveč predvsem »ideološke formule in socialni kraji« (str. 73), kar nam priča tudi dejstvo, da je bilo mesto lahko opuščeno, razdejano, potopljeno ipd., pa je vendar ohranilo »diskurzivni blišč in neko posebno konotacijo« (str. 74).

Strukturo (znotraj) mestne zapore so pri grških mestih določali nekateri odločilni elementi, zlasti akropola in agora, ki so reprezentirali kozmične oziroma mitološke relacije. V helenizmu in v obdobju ekspanzije rimske države pa pride do odločilnega preobrata: zidava mest se artikulira kot »cenzura«, ki je analogna diskurzu rimske državne justice in reda. Nastajajo »pravilna mesta«, mesta-šahovnice, ki so v neposredni zvezi s postavljanjem vojaških taborov. Mesta gradijo po enotni geometrični šabloni, ta »homogenizacijski postopek pa je cenzuriral prav *polis* kot protislovno organizacijo oziroma kot organizacijo protislovij, tj. kot demokracijo« (str. 110). Rimska republikanska demokracija se sprevrže v svoje nasprotje – v absolutistični imperij. »O tem, da je šlo za cenzuro, ne pa zgolj za preprosto spremembo, priča... nenadna prevlada komponente *polis* v mestih po razpadu imperija; ta prevlada spominja na vrnitev potlačenege v psihoanalizi.« (str. 111) Za helenistično in rimsko zidavo mest-šahovnic je značilno »protourbanistično projektiranje« (str. 87), ki je arhaični predhodnik sodobnega urbanizma.

V novem veku se na določen način ponovi razvoj antičnega mesta, »toda ta

so odpravile kapital in razredno nasprotje, urbanizem ohranja in celo krepi? Znano je, da sta urbanizem in prostorsko planiranje najbolj stroga prav v Sovjetski zvezi in na Kitajskem. Država si tam kar v največji meri lasti pravico do »urejevalskih (destruktivnih) intervencij v tkivo mesta« (prim. str. 36). Na kakšen način se urbanizem spremeni iz diskurza vladajočega razreda v »diskurz vladajoče državne birokracije«, katere gospodarstvo ne temelji na kapitalističnem izkoriščanju, temveč na drugačnih virih moči? Iz Rotarjeve razprave prav tako ni jasno, zakaj urbanizem cveti in se še nadalje razvija tudi v samoupravni socialistični družbi? Dejstvo je, da smo na primer prav v Ljubljani zadnja desetletja pričeli izrednemu razmahu urbanizma, ki pogosto zelo grobo posega v zgodovinsko tkivo mesta.

Gospodstvo racionalnega reda, ki se reflektira – med drugim – tudi na področju urbanizma, torej verjetno ne temelji zgolj v razrednih nasprotjih, katere naj bi ideologija vladajočega razreda prav s tem redom skušala zabrisati, ampak še v neki globlji, bolj temeljni logiki produkciranja in mišljenja, ki je značilna za sodobnega človeka. Subjekt, ki izjavlja urbanistični (ideološki) diskurz, je vedno bolj skrit.

MARKO URŠIČ
